

Защо Германия се справя с кризата?

Лоуренс Х. Уайтⁱ

Германия съкрати правителствените разходи и икономиката ѝ расте по един разумен начин. Това не е прецедент: и в миналото съгласуваната с пазара политика е извеждала този народ от кризи.

По-рано това лято Джордж Сорос и някои водещи кейнсианци критикуваха нова, което те разглеждаха като прекалено твърда германска фискална дисциплина. Но през второто тримесечие реалният ръст на производството в Германия нараства солидно с 9% на годишна основа, докато икономиката на САЩ - с анемичните 1,6 на сто. Основателен е въпроса: превръща ли се Германия в пример на икономическо възстановяване, достоен за подражание?

През юни германският министър на финансите Волфганг Штойбе защити решението за съкращаване на правителствените разходи, позовавайки се на „неприязната към правителствените дефицити и страха от инфлация, които се коренят в германската история от миналия век“. Предполага се, че той е имал предвид периода на разрушителна хиперинфлация от 20-те години.

Но г-н Штойбе би могъл да цитира и друг подходящ за сравнение епизод от историята на своята страна. Преди 62 години Германия става модел за подражание при възстановяване от една много различна от сегашната криза. След войната германските градове, заводи и железни пътища са напълно разрушени, жестокият недоимък на храна, гориво, вода и жилища поставят под въпрос елементарното оживяване на хората.

Поради нещастно стечение на обстоятелствата окупационните власти тогава фактически задълбочават недоимъка, като запазват контрола върху цените, наложен от нацистите преди и по време на войната. Черният пазар господства. Защото потребителите и предприемачите се борят срещу бюрократичния режим на контрол и купона система – борба, която икономистът Лудвиг Ерхард описва като „Der Papierkrieg“ или „хартиена война“.

Възродената Социалдемократическа партия иска контролът и нормирането на стоките да продължи. Някои американски съветници са съгласни с този подход. В частност това важи за Джон Кенет Гълбрайт, който като служител на Държавния департамент на САЩ надзирава икономическата политика в окупираните Германия и Япония, а през периода 1941-1943 е царят на ценовия контрол в самите Съединени щати. Той напълно отхвърля идеята за съживяване на германската икономика чрез елиминиране на контрола.

Заводът на Volkswagen през 1950-те. От 1950 до 1960 реалното промишлено производство на Западна Германия се удвоява, бележейки средногодишен ръст от 8% на сто. (Фотография - Associated Press)

За късмет на обикновените германци обаче, Ерхард, който през април 1948 г. става директор на стопанската администрация на британо-американската съвместна окупационна зона, има съвсем други идеи. Като за начало той замисля парична реформа – въвеждането на 20 юни с.г. на нова Германска марка с цел заместването безпомощната стара Райхсмарка в трите западни окупационни зони. Без одобрението на съюзническото военно командване Ерхард използва случая, за да издаде всеобхватно постановление, отменящо всички предишни наредби за ценови контрол и нормиране на потреблението. По-късно Ерхард разказва на приятели, че, когато научил новината, командващият американските окупационни части генерал Луциус Клей му се обадило по телефона и казал: „Професор Ерхард, моите съветници ми казаха, че вие правите голяма грешка“; на което Ерхард отвърнал: „Същото ми казват и моите съветници“.ⁱⁱ

Направеното обаче изобщо не е голяма грешка. През следващите няколко седмици Ерхард премахва останалият тук ли там контрол върху цените и заплатитеⁱⁱⁱ, и разпределителни и купонни разпоредби. Резултатът от премахването на контрола е впечатляващ.

Недостигът секва, черните пазари изчезват и Германия започва своето възстановяване. Покупките и продажбите с Дойчмарките заместват натуралната размяна. Наблюдателите отбелязват, че почти веднага над фабричните комини започва да се извива пушек, че по улиците се появяват камиони с доставки и че шумът от строителни бригади започва да трака из градовете.

Забележителният успех на реформите ги прави необратими. След няколко месеца същата политика е възприета и във френската окупационна зона. Съюзническите власти съществено намаляват данъците.

Между юни и декември 1948 г. промишленото производство в трите западни окупационни зони нараства зашеметяващо с 50%. През май 1949 г. трите зони се обединяват, за да учредят Федерална Република Германия, обикновено наричана от всички „Западна Германия“, а Източна Германия остава под съветски контрол във вид на Германска Демократична Република.

Икономическият ръст продължава и в условията на пазарно ориентираната политика на новото западногерманско правителство. Ерхард става министър на икономиката, служейки на канцлера Конрад Аденауер в поредица правителства от 1949 до 1963 г. Западногерманската икономика не само оставя далеч зад себе си тази на Източна Германия да й диша праха; тя расте по-бързо от икономиките на Франция и

Великобритания, макар да получава по-малко помощи по линия на Плана Маршал. Това е времето на немското „Wirtschaftswunder“, на "икономическото чудо."

Между 1950 и 1960 икономиката на Западна Германия нараства повече от два пъти в реално изражение, при среден комбиниран ръст на година от 8 на сто. Иконометриците, които са се опитвали да разпределят тежестите между различните фактори на този забележителен рекорд по икономически растеж, стигат до извода, че той не може изцяло да бъде обяснен с нарастването на работна сила, потока инвестиции или „догонването“ от относително ниска точка на начално развитие на производството. Голям дял от икономическия растеж за тези години се обяснява с по-висшия характер на икономическата политика.

През 1963 Ерхард наследява Аденауер и служи на Германия като канцлер още три години. Неговата изборна победа е обществено потвърждение на политиката, освободила германското „Wirtschaftswunder“.

Ерхард извежда своите идеи от разработките на икономистите с ориентация към свободния пазар, съсредоточили се във Фрайбургския Университет. Сред тях особено място заема Валтер Ойкен, който разработва класическа либерална философия, известна като „ордолиберализъм“ (получила наименованието си от академичното списание „ORDO“, където фрайбургските икономисти публикуват идеите си). След 1963 интересът в Германия към ордолибералните идеи запада, засенчен от интереса към кейнсианството. Държавата на благоденствието се разраства. Икономиката бива запушена от политика, разработена в угода на различни групови интереси. Не случайно по същото време запада и икономическия растеж. От 1960 до 1973 г. той е около два пъти по-нисък от растежа на 1950-те, а от 1973 до 1989 спада още наполовина – само 2% на година.

Интересът към ордолиберализма започва да се съживява през 70-те и 80-те години на миналия век, и той продължава да има институционално присъствие във Фрайбург, в университета и в Института Валтер Ойкен^{iv}. Повече интерес от страна на политиците е може би най-доброто, което може да се случи за дългосрочното съживяване на германския икономически растеж.

Ако г-н Шойбле е искрен, когато казва, че, в сравнение с американските политици, „ние гледаме в по-дългосрочен план и затова внимаваме с несъразмерните дефицити и опасностите от висока инфлация“, той може да намери полезен модел на стопанска политика, създаден от неговия предшественик преди 60 години.^v

---

ⁱ Авторът е професор по икономика в Университета Джордж Мейсън в САЩ; статията е част от неговата книга „Сблъсъкът на икономическите идеи“, чието издание предстои и е публикувана в *Wall Street Journal* на 8 септември т.г. по заглавие „Германското чудо – е дин различен поглед“. Преводът е на Красен Станчев. Оригиналет може да бъде прочетен на: http://online.wsj.com/article_email/SB10001424052748703369704575461873411742404-1MyQjAxMTAwMDAwNzEwNDcyWj.html .

А глава 9 от книгата е публикувана отделно като работен материал (No 10-50) на Центъра Мекатус http://mercatus.org/sites/default/files/publication/WP1050_Postwar%20German%20Wonder%20Economy%20and%20Ordoliberalism.pdf, а други глави от нея могат да бъдат прочетени на авторската страница на автора: <http://mercatus.org/lawrence-h-white> .

ⁱⁱ Проф. Уайт посочва в книгата си, че източник на този анекдот е Фридрих фон Хайек, който пък преразказва случката според чутото от самия Лудвиг Ерхард. По-нататък Лоуренс Уайт показва накратко и как са се формирали възгледите на Ерхард по време и в несъгласие с нацисткото управление. Сред войната, първоначално (от април 1945 г.) Ерхард работи доброволно за окупационните власти на местно ниво, в Бавария и през октомври с.г. изиграва основна за блокирането на техните опити да национализират BMW. Политическата подкрепа за реформите на Ерхард идва първоначално от малката Партия на свободните либерали FDP, която и досега участва в управлението на Германия – най-често в коалиция с консервативните партии.

ⁱⁱⁱ Това става през ноември същата година. Германия и до днес няма политика на минимални работни заплати, с изключение на два-три отрасъла. Тази липса донякъде „се компенсира“ от силата на професионалните съюзи и отрасловите работодателски организации. (бел. пр.)

^{iv} Вж.: <http://www.walter-eucken-institut.de/nc/home.html> - страницата е само на немски език, но някои публикации са на английски. Много от изследванията на сегашния директор на Института, Виктор Ванберг са писани и публикувани на английски. Проф. Уайт дава кратко, но изчерпателно резюме на основните идеи и принципи на Ордолиберализма. Българското издание на „Основи на националната икономика“ на Валтер Ойкен (издадена през 2001 от издателство ЛИК) е почти напълно изчерпано от книжарниците, но може да бъде намерена в библиотеката на ИПИ и БМА. (бел. пр.)

^v Има смисъл направим кратък преглед на отношението към Ерхард в България. Тук той, изглежда, е малко познат, но доста четен и използван. Все пак още през 1993 г. от Университетско издателство Стопанство е издадена неговата книга „Благоденствие за всички“ (1957, Wohlstand fuer Alle, чийто – между другото - първият английски превод от 1958 г. е под заглавие „Благоденствие чрез конкуренция“, което доста точно предава основната стопанско-политическа идея на автора); изданието от 1993 г. е бързо изчерпано, но Ерхард и неговите идеи започват стават предмет на специализирани курсове в университетите едва десетина години по-късно, донякъде вследствие на търсенето на политически идентификации от страна на партии като СДС и БСП в контекста на „социалната пазарна икономика“; през 2000 г. доц. Атанас Узунов от Стопанския факултет на СУ публикува „Теоретичният фундамент на социалното пазарно стопанство: политическата икономия на Лудвиг Ерхард“ (издателство „Булвест“; изследването е подкрепено от Фондация Лудвиг Ерхард), доц. Узунов е и съставител на сборника „Избрани мисли на Лудвиг Ерхард“; върху Ерхард в интернет могат да се намерят много реферати за студенти (един от тях е платен и използван 400 пъти), което е свидетелство за това, че книгата е станала задължително четиво в образованието по политически и икономически науки; от обзорите на неговите идеи най-близки до оригинала и непредвзети са тези в сп. „Разум“, което се издава от 2002 до 2008 г., но някои материали за Ерхард са все още достъпни в Интернет - www.razum.org – и е добър източник за справки за консервативната и класически либералната политическа мисъл; резюме на свършеното от Ерхард – по материалибте на доц. Узунов – може да бъде намерено на страницата на Софийската търговско-промишлена палата и на блоговете на профсъюзни деятели; Ерхард намира място и в българската политическа реторика: в един момент действащият президент се изказа, че България следвала Германия, защото в конституцията се казвало, че страната е „социална пазарна икономика“ – макар преамбюлт да използва фразата „социална държава“, през септември 2009, в контекста на обсъждането на годишния доклад на Комисията за защита на конкуренцията, един депутат от „Атака“ използва основната идея на книгата, за да критикува привилегированото положение на „Топлофикация“ и „Софийска вода“; има и по-скорошни позования на „немското икономическо чудо“ и Ерхард, направени от хора, които са политически активни, но не те

съвършено нахално изменят смисъла на направеното от него и не си струва да бъдат споменавани. Освен този на Атанас Узунов, най-точният преглед на издадената на български книга на Ерхард, с правдиво резюме на биографията на автора, е анонимно, качено е в Интернет през април 2008 г. на блога на някой си „Ати“.

На ползващите немски език препоръчване за се запознаят с материалите на Фондация Лудвиг Ерхард (<http://www.ludwig-erhard-stiftung.de/index.php?seite=1>) (бел. пр.)